

İnternet Platform Sahibine Ait Genel İşlem Koşullarının, Üçüncü Kişilerin Platform Üzerinde Gerçekleştirdiği Sözleşmelerin İçeriğine Dâhil Edilmesi^(*)(**)

Inclusion of General Transaction Conditions Belonging to the Internet Platform Owner to the Content of the Contracts Made by Third Persons on the Platform

Dr. Öğr. Üyesi **Pelin KARAASLAN**^(***)

Öz

Sözleşme yapılırken taraflardan birinin, ileride çok sayıda benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümlerini ifade eden genel işlem koşulları, doğası gereği yani sözleşme koşulları olması nedeniyle, kural olarak sadece sözleşmenin tarafları arasında hüküm ve sonuç doğuran nispi etkili kurallardır. Ne var ki internet platformları üzerinde kişilerin birbirleriyle alım-satım işlemleri yapmasının yaygınlaşması ile birlikte, internet platform sahibi tarafından tek yanlı olarak hazırlanan ve satış sözleşmesinin taraflarından her biri tarafından onaylanan “kullanıcı sözleşmesi” hükümlerinin, taraflar arasındaki satış sözleşmesinin bir parçası olarak görülüp görülemeyeceği sorunu ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle, iki taraf arasında geçerli şekilde sözleşme hükmü haline gelmiş genel işlem koşullarının, bu taraflardan birinin üçüncü kişi ile imzaladığı başka sözleşmenin kapsamına dâhil edilemeyeceği, edilecekse de bunun hangi hukuki kurum üzerine temellendirilebileceği hususu bu çalışma kapsamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Genel İşlem Koşulları, Üçüncü Kişiler, E-Ticaret, İnternet Satışları, İnternet Platformları.

Abstract

General transaction conditions prepared in advance by one of the parties to represent the contract provisions to the counter party with a view to use in similar contracts in the future are relatively effective rules that, as a rule, are effective and bear consequences only between the parties to the contract by their nature, i.e. as a matter of being contractual provisions. However, along with purchasing & sale transactions becoming widespread among individuals on some certain internet platforms, a problematic has emerged concerning whether the provisions of the “user

(*) Makalenin editörlüğe gönderildiği tarih: 17.07.2019. Birinci hakeme sevk tarihi: 18.07.2019. Raporun birinci hakemden dönüş tarihi: 22.07.2019. İkinci hakeme sevk tarihi: 18.07.2019. Raporun ikinci hakemden dönüş tarihi: 20.07.2019.

(**) Bu makale, yazarın 3-5 Mayıs 2017 tarihleri arasında Alanya’da gerçekleştirilen 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu’nda sözlü olarak sunduğu “*Genel İşlem Koşullarının Üçüncü Kişilere Etkisi*” başlıklı bildirisinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

(***) Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı,
E-posta: pkaraaslan@anadolu.edu.tr,
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-5695-192X>.

contract” prepared unilaterally by the owner of the internet platform and approved by each of the parties to the contract may be considered as a part of the sale contract between the parties. Departing from this point, we discussed under the scope of this study whether the general transaction conditions which were validated as contractual provisions between the two parties could be incorporated under the scope of another contract signed by one of those parties with a third person, and further, if this is possible, which legal institution such a transaction must be based on.

Keywords

General Transaction Conditions, Third Persons, E-Commerce, Internet Sales, Internet Platforms.

1. GİRİŞ

Elektronik ortamda ticaretin yaygınlaşması ile birlikte çeşitli internet platformlarında “online açık artırma” ya da “online satış” yoluyla işlemler yapılmaya başlamıştır. “hepsiburada, letgo, gittigidiyor, tutumluanne” şeklinde örneklendirebileceğimiz internet sitelerinde, kullanıcılar öncelikle söz konusu sitelerin üyelik sözleşmesini kabul edip onaylayarak siteye üye olmakta, daha sonra diğer üyeler ile aralarında alım-satım işlemleri yapmaktadırlar.

Platform işleticileri tarafından tek yanlı olarak hazırlanan ve kullanıcıların her biri tarafından onaylanan “üyelik sözleşmesi” hükümlerinde, kullanıcıların birbirleri ile aralarında akdettikleri sözleşmeler kapsamında uyması gereken pek çok davranış kuralı yer almaktadır. Örneğin “letgo-internet sitesi”, alıcı ve ilan sahibinin birbirlerine ırkıyla, diniyle ya da cinsel tercihleri ile ilgili sorular sormasını yasaklar.¹ Ya da “tutumluanne” adlı internet sayfasının kullanıcı sözleşmesi-ne göre satıcıya yapılacak ödemeler site üzerinden yapılmak durumundadır.²

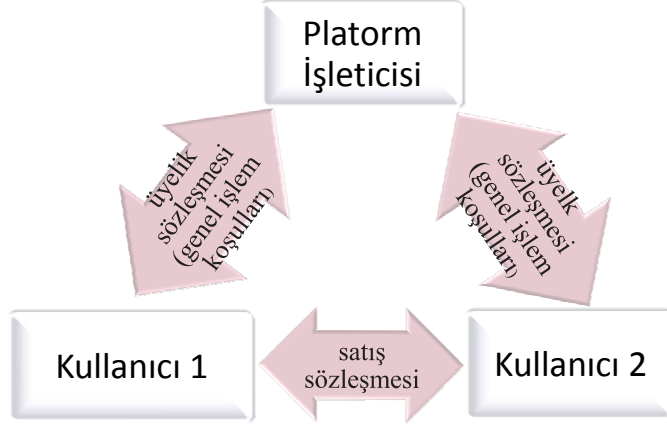
İnternet platform işleticilerinin bazıları, örneğin “tanoto” isimli ikinci el açık artırma sitesi, üyelik sözleşmesine “işbu koşullar taraflar arasında akdedilmiş olan sözleşmenin eki ve ayrılmaz bir parçasıdır” hükmünü eklemiştir.³ Bazı sitelerde ise böylesine ibare açıkça yer almamaktadır. Her iki halde de, “platform sahibinin üyelik sözleşmesinde yer alan koşullar taraflar arasındaki satış sözleşmesinin parçası olarak değerlendirilebilir mi?” sorusu akla gelmektedir. Bu soru hâlihazırda bazı ülkelerde tartışılmakta olup⁴ tartışmanın ana noktasını, genel işlem koşullarının üçüncü kişiler arasındaki sözleşmeye hangi hukuki kurum vasıtasıyla dâhil edilebileceği sorusu oluşturmaktadır.

¹ <https://tr.letgo.com/tr/community-guidelines>.

² https://tutumluanne.com/content/uyelik_sozlesmesi.

³ Bkz. <https://www.tanotodan.com/uyelik-sozlesmesi>.

⁴ Bkz. örneğin Almanya için: Tanja Dörre / Kai Kochmann, *Zivilrechtlicher Schutz gegen negative eBay-Bewertungen*, Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht (ZUM), Cilt 1, 2006, s. 30-40.

Şayet üyelik sözleşmesi hükümlerinin satış sözleşmesine yansıma etkisi kabul edilecek olursa; satış sözleşmesi taraflarından birinin üyelik sözleşmesi ile getirilen yükümlülükleri ihlal etmesi halinde satış sözleşmesinin karşı tarafı sözleşmeye aykırılık iddiasında bulunabilecek, bu yolla uğradığı zararın tazminini isteyebilecektir. Örneğin alıcıya satıcı hakkında yorum bırakabilme imkânı tanıyan bir internet sitesinin hazırladığı kullanıcı üyelik sözleşmesinde hukuka aykırı yorum yapılması yasaklanmışsa, bunun ihlali halinde satıcı yalnızca haksız fiil, haksız rekabet ya da kişilik hakkına saldırı hükümleri gereği değil, aynı zamanda sözleşmeye aykırılık nedeniyle de alıcıya karşı dava açabilecektir.⁵

Konunun hangi açılardan problemli olabileceğini tartışabilmek adına aşağıda öncelikle genel işlem koşullarının unsurları üzerinde durulmuş, daha sonra bu koşulların asıl sözleşme içeriğine dâhil edilebilmesinin şartlarına kısaca değinilmiştir. Akabinde ise geçerli şekilde ana sözleşmenin içeriğine dâhil edilmiş genel işlem koşullarının, sözleşme taraflarından birinin başka kişi ile akdettiği sözleşme içeriğine ne şekilde aktarılabileceği konusundaki görüşler değerlendirilerek sonuca bağlanmıştır.

2. GENEL İŞLEM KOŞULLARININ UNSURLARI

Genel işlem koşulları, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile getirilen önemli yeniliklerden biridir ve TBK m.20 ile devamı hükümlerde düzenlenmiştir.⁶ Dü-

⁵ Dörre / Kochmann, a.g.e. s. 30-40; ayrıca bkz. Pelin Karaaslan / Ramazan Durgut, *Zivilrechtlicher Schutz Gegen Negative Bewertungen Bei Online Handelsplattformen Am Beispiel Ebay*, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, 2017, Cilt 49, Sayı 66, Sayfalar 167 - 188.

⁶ Bu çalışma kapsamında yalnızca Türk Borçlar Kanunu (TBK) kapsamında düzenlenen genel işlem koşullarının unsurlarına yer verilmiştir; ancak benzer düzenlemeler başka kanunlarda da yer almaktadır. Nitekim Türk Ticaret Kanunu (TTK) m.55/1 f bendine göre dürüstlük kuralına aykırı genel işlem şartı kullanmak da haksız rekabet oluşturan haller arasında sayılmıştır. Bu bağlamda özellikle yanıltıcı bir şekilde diğer taraf aleyhine; 1. Doğrudan veya yorum yoluyla uygu-

zenlemeye göre, belli düzenlemelerin ya da hükümlerin genel işlem koşulu olarak addedilebilmesi için her şeyden önce bu düzenlemelerin bir sözleşmenin hükümleri olması gerekir. Bunun yanında gerekli olan unsurlar; hükümlerin sözleşmenin kurulmasından evvel tek taraflı olarak hazırlanması, ileride çok sayıda benzer sözleşmede kullanma amacı taşınması ve kullanan kişinin diğer tarafa sözleşmenin kuruluşu anında bu hükümleri sunmasıdır.

A. Sözleşme Hükümleri Olması

Genel işlem koşullarından bahsedebilmek için her şeyden önce söz konusu düzenlemelerin sözleşme hükmü niteliğinde olması gerekir. Sözleşme hükümleri tarafların birbirlerine karşı hak ve yükümlülüklerini belirleyen düzenlemelerdir. Asli edim yükümlülükleri gibi yan edim yükümlülükleri de genel işlem koşulları olabilecek niteliktedir.⁷ Buna karşın, sadece bilgi verme amacıyla yapılan “stoklarla sınırlıdır” gibi açıklamalar,⁸ icaba davet niteliğindeki ifadeler⁹ ya da kanun veya yönetmelik hükmü olması nedeniyle taraflar arasındaki ilişkiye doğrudan etki eden hükümleri belirten ifadeler¹⁰ sözleşme koşulları, dolayısıyla genel işlem koşulları niteliğinde değildir.

Genel işlem koşullarının kapsamına dâhil edildiği sözleşmenin niteliği, şekli, koşulların sözleşmenin ana metninde mi yoksa sözleşme ekinde mi yer aldığı, genel işlem koşullarının sözleşme koşulu olma vasfına etki etmez (TBK m.20/I c.2).¹¹

lanacak kanuni düzenlemeden önemli ölçüde ayrılan veya 2. Sözleşmenin niteliğine önemli ölçüde aykırı haklar ve borçlar dağılımını öngören, önceden yazılmış genel işlem şartlarını kullananların dürüstlüğü aykırı davranmış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükmün kapsamı ve uygulama alanı için bkz. Sevilay Uzunallı, *Genel İşlem Şartlarının Haksız Rekabet Hükümleriyle Denetlenmesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHF), 2013, C. 71, S. 2, s. 383-420. Bunun yanında, tüketicinin korunmasına yönelik olmak üzere, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un (TKHK) 5. maddesi ile tüketici sözleşmelerinde “haksız şart” kurumu düzenlenmiş ve tüketiciyle müzakere edilmeden sözleşmeye dâhil edilen ve tarafların sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerinde dürüstlük kuralına aykırı düşecek biçimde tüketici aleyhine dengesizliğe neden olan sözleşme şartlarının haksız şart olduğu belirtilmiştir. TBK'da düzenlenen Genel İşlem Koşullarının TTK ve TKHK hükümleri ile olan ilişkisi için bkz. M. Kemal Oğuzman / Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Vedat Yayınevi, Cilt 1, İstanbul 2016, s. 161 vd.; ayrıca bkz. Aynur Yongalık, *Genel İşlem Koşulları-Haksız Ticari Uygulamalar ve Haksız Rekabet İlişkileri*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed. Hüseyin Can AKSOY, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 119 vd.

⁷ Gökhan Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Legal Yayınevi, Cilt 1, İstanbul 2018, s. 405; Murat Aydoğdu, *Genel İşlem Koşulları Şerhi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 86.

⁸ Bkz. Alman Federal Mahkemesi (BGH), GRUR 2009, 506, NJW 1996, 2574.

⁹ Jürgen Ellenberger, *Kommentar zum BGB (Palandt)*, Beck Verlag, 69. Baskı (2010), § 145 Rn. 2.

¹⁰ Ahmet Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Turhan Kitapevi, 22. Baskı, Ankara 2018, s. 172; Aydoğdu, a.g.e., s. 74; Çağlar Özel, *Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Kavramı*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed.: Hüseyin Can AKSOY, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 62 vd.

¹¹ Turgut Uygur, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi*, Cilt 1, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2013, s. 305; Yeşim Atamer, *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2001, s. 62 vd.

B. Sözleşme Kurulmadan Evvel Tek Taraflı Hazırlanması

Sözleşme koşulları niteliğinde düzenlenen genel işlem koşulları, önceden hazırlanmış olmalıdır. Önceden hazırlanma, düzenlemelerin sözleşmenin kuruluş anından evvel tamamlanmış olması ve sözleşme esnasında taraflarca üzerinde müzakere edilmemiş olması demektir.¹² Bu unsur, genel işlem koşullarında taraflardan birinin tek yanlı sahip olduğu düzenleme yetkisini ortaya koymaktadır. Gerçekten de genel işlem koşulları, sözleşme kurulmadan evvel tek yanlı olarak hazırlanan ve sözleşmenin kuruluşu esnasında karşı tarafa dayatılan hükümleri ifade eder. Yani sözleşmenin diğer tarafının bu koşullar hazırlanırken kendi görüşünü belirtmemiş olması gerekliliği esastır. Taraflar söz konusu hükümler üzerinde tartışmış ve pazarlık etmişlerse, sonunda sözleşme metni aynı kalmış bile olsa bunun genel işlem koşulu niteliğinde olmayacağını dâhi kabul eden görüşler mevcuttur.¹³ Zira genel işlem koşullarının yasada düzenlenme ve bu şekilde sınırları belirli kanuni denetime tabi tutulma amacı da sözleşme özgülüğüne getirdiği tek yanlı sınırlandırmadan kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar TBK m.20/I hükmünde “düzenleyen” ifadesi kullanılmış ise de sözleşme şartlarını fiilen düzenleyen kişinin sözleşmenin bir tarafı olmaması durumunda da genel işlem koşullarının varlığından bahsetmek mümkündür; yeter ki üçüncü kişi tarafından düzenlenen şartların sözleşmeye dâhil edilmesi, taraflardan birinin zorlayıcı iradesine dayanmış olsun.¹⁴ Örneğin sözleşme taraflarından biri, internette gezinirken bulduğu taslak bir sözleşme metnini ileride kendi akdedeceği sözleşmelerde kullanmak ister ve bu metinde yer alan şartların kabulünü sözleşmenin karşı tarafı için zorunlu tutarsa; söz konusu sözleşme koşulları her ne kadar taraflardan birince hazırlanmamış olsa da genel işlem koşulları olarak kabul görür. Nitekim öğretide de TBK m.20/I’de yer alan “düzenleyen” kavramı yerine “kullanan” ifadesinin daha doğru bir tercih olacağı ileri sürülmüştür.¹⁵

Eğer genel işlem koşullarını fiilen düzenleyen üçüncü kişi ise yani düzenleyen ile sözleşmenin kurulması esnasında bu hükümlerin kabulünü karşı tarafa

¹² Atamer, a.g.e., s. 66; Uygur, a.g.e., s. 305; Philipp Otto Neideck, *Die Einbeziehung von AGB in der Fallbearbeitung* JA 2011, 492, 494.

¹³ Peter Ulmer, *AGB Recht*, Otto Schmidt Yayınevi, Köln 2011, s. 176; konuya ilişkin Federal Almanya’daki mahkeme kararları için bkz. BGHZ 74 204 (209f.) = NJW 1979 1406 (1407); BGHZ 84 109 (111) = NJW 1982 2309; NJW 2005 2543 (2544); NJW 2000 1110 (1111); NJW 1998 2600 (2601); NJW 1992 2759 (2760); NJW 1992 2283 (2285); NJW 1992 1107 (1108); NJW 1991 1678 (1679); NJW 1979 367 (368); BB 1981 756 (757); WM 1995 1455 (1456); WM 1985 1208 (1209); WM 1987 42; aksi görüş için bkz. OLG Celle NJW 1978 326.

¹⁴ Antalya, a.g.e, s. 416; Aydoğdu, a.g.e., s. 96-97.

¹⁵ Antalya, a.g.e, s. 415; Adem Yelmen, *Türk Borçlar Kanunu’na Göre Genel İşlem Şartları*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 57 vd; Aydoğdu, a.g.e., s. 98.

dayatan kimse aynı kişi değilse, “koşulların sözleşmeye dâhil edilmesi üçüncü kişinin arzusuna mı yoksa taraflardan birinin zorlayıcı iradesine mi dayanmaktadır?” sorusu genel işlem koşullarının varlığı açısından belirleyicidir. İlk anılan durum, kullanılan hükümlerin genel işlem koşulları olarak kabul görmesi için yeterli değildir. Örneğin bir noter ya da bir emlakçı, kendisi tarafından hazırlanan örnek bir sözleşme metnini taraflar arasında akdedilecek sözleşmede kullanmak isterse bu metinde yazan ifadeler genel işlem koşulu rolü üstlenmezler.¹⁶ Ancak taraflardan biri bu metinde yazan koşulları sözleşmenin akdedilmesi için karşı tarafça kabul edilmesi zorunlu hükümler olarak ortaya koyarsa, o halde genel işlem koşullarının varlığı kabul edilebilir.¹⁷

C. İleride Çok Sayıda Benzer Sözleşmede Kullanma Amacıyla Hazırlanması

Genel işlem koşulları, önceden hazırlanmış olmakla beraber, tek değil, çok sayıda sözleşme ya da hukuki işlemde kullanılmak üzere hazırlanmış olmalıdır (TBK m.20). Bununla beraber genel işlem koşullarının, uyumsuzluğa konu olan sözleşmenin öncesinde veya sonrasında fiilen birden fazla sözleşmede kullanılmış olması gerekli değildir. Burada önemli olan çok sayıda sözleşmede kullanma niyetidir.¹⁸ Bu niyet var olduğu sürece, ilk kez sözleşme içeriğinde kullanılan hüküm ve koşullar da genel işlem koşulları olarak nitelendirilir.¹⁹

Kullanıcı, çok sayıda kullanma amacı gütmekle birlikte belirli sayı öngörmemiş olabileceği gibi zihninde net sayı sınırlamasına da gitmiş olabilir. Şayet bu şekilde sayı tavanı düşünülmüşse, en az üç sözleşmede kullanma niyeti, öğretideki bazı kesimlerce genel işlem koşullarının varlığı için gerekli görülmüştür.²⁰

¹⁶ Aydoğdu da benzer şekilde salt noterin kullandığı kalıpların, taraflara eşit mesafede olduğu ve onlar arasında bir dengesizliğe yol açmayacağı için kural olarak genel işlem koşulu sayılamayacağı görüşündedir, bkz: Aydoğdu, a.g.e., s. 102.

¹⁷ Bkz. Ulmer, a.g.e, s. 170 vd; Alman Federal Mahkeme kararı için bkz: BGH NJW 2017, 1540.

¹⁸ Aydoğdu, a.g.e., s. 105.; Jürgen Basedow, *Münchener Kommentar zum BGB* (MüKoBGB), Beck Verlag, 8. Aufl, Münih 2019, § 305 Rn. 18.

¹⁹ Öğretide ileri sürülen bir görüşe göre, çok sayıda sözleşmede kullanma niyeti, genel işlem koşullarını “düzenleyen” kişiye ait sübjektif bir unsurdur. Şayet düzenleyen kimse çok sayıda sözleşmede kullanma niyetini göstermişse, genel işlem koşullarını kullanan kişi sadece tek seferlik kullanma niyetiyle hareket etmiş olsa dahi genel işlem koşulları vasfı sağlamış olur (bkz. Michael Kaiser / Sebastian Galle, *Einführung ins Recht der AGB - Allgemeine Geschäftsbedingungen in der rechtlichen Praxis*, Verlag Mittelstand und Recht, 2014).

²⁰ Atamer, a.g.e, s. 67; Basedow, a.g.e, § 305 Rn. 18; İsmail Atamulu, *Genel İşlem Şartlarında Şahsi (Bireysel) Anlaşmanın Mevcudiyetini İspat Yükü*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 2018, s. 124.

D. Sözleşmenin Kurulması Anında Karşı Tarafa Sunulması

Genel işlem koşullarına dair son kavramsal unsur ise önceden hazırlanan koşulların karşı tarafa “sözleşmenin kuruluşu sırasında” sunulmasıdır. Buradaki “sunmak” ifadesinden kasıt, koşulların sözleşmeye dâhil edilmesinin istenmesidir. Sözleşmenin kurulması sırasında sunulmayan şart ve kayıtlar onun içeriğine dâhil olamaz ve genel işlem koşulları olarak kabul göremez. Bu durum ancak sözleşmenin sonradan değiştirilmesi olarak nitelendirilebilir.²¹

3. GENEL İŞLEM KOŞULLARININ SÖZLEŞME İÇERİĞİNE DÂHİL EDİLMESİ

Sözleşmenin kurulması esnasında taraflardan birince diğerine sunulan koşulların kavramsal olarak genel işlem koşulları niteliğine sahip olduğunun tespit edilmesinden sonra incelenmesi gereken diğer husus, bu koşulların geçerli olarak sözleşmenin içeriğine dâhil edilip edilmediğidir. Söz konusu inceleme, öğretide yürürlük²² ya da kapsam²³ denetimi olarak adlandırılmaktadır. Genel işlem koşullarının sözleşme hükmü niteliğinde hazırlanıp karşı tarafa sunulmuş olması bu koşullara tek başına sözleşmenin bir parçası olma niteliği kazandırmaz. Türk Borçlar Kanunu, genel işlem koşullarının sözleşme içeriğinde kullanılmasını, sözleşmenin yapılması sırasında kullananın karşı tarafa bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip bunların içeriğini öğrenme imkânı sağlama-sına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlamıştır (TBK m.21/I). Aksi takdirde genel işlem koşulları yazılmamış sayılır.²⁴

Genel işlem koşullarının varlığına açıkça işaret edilmesi ve karşı tarafa bu koşulları öğrenme imkânı sağlanması, kullanıcının genel işlem koşullarını sözleşme kapsamına almak istediğinin aşikâr edilmesi amacına hizmet eder. Buradaki “açıkça” ifadesinden kasıt, sözleşmenin sadece bu koşullar kabul edildiği takdirde yürürlük kazanacağına sözleşmenin karşı tarafınca şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlaşılması olmasının sağlanmasıdır.²⁵ Bildirimin sözlü ya da

²¹ Yelmen, s. 59.

²² Bkz. örn. Aydoğdu, a.g.e., s. 147; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları, 23. Baskı, Ankara 2018, s. 221; Mehmet Akçaal, *Borçlar Kanununun Genel İşlem Koşullarına Dair Hükümleri Hakkında Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Yıl 2014, Sayı 1 (sayfa aralığı, 49-69) s. 56.

²³ Bkz. örn. Antalya, a.g.e, s. 419; Serkan Ayan, *Genel İşlem Koşulları Yönünden Türk Borçlar Kanunu ile 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Karşılaştırılması*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed.: Hüseyin Can AKSOY, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 107.

²⁴ Yazılmamış sayılma yaptırımının hukuki niteliği konusundaki görüşler ile hüküm ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. örn. Muzaffer Şeker, *Yazılmamış Sayılma*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 137 vd.; Yelmen, a.g.e, s. 92 vd.

²⁵ BGH NJW 2010, 864 Rn. 38.

yazılı yapılmış olması ise bu bağlamda önem taşımaz.²⁶ Karşı tarafın genel işlem koşullarının varlığını öğrenmesine imkân verecek tüm bildirim şekilleri geçerlidir.

Açıkça bilgilendirmenin gerçekleşmediği durumlara örnek olarak genel işlem koşullarının yazılı olduğu kâğıdın öylece sözleşmenin yapıldığı masa üzerinde bulunması ancak bunun ne ifade ettiği konusunda sözleşmenin karşı tarafına hiçbir açıklama yapılmaması hali verilebilir. Yine söz konusu koşulların okunamayacak kadar küçük ya da silik şekilde sözleşme metninde yer alması da bilgilendirmenin yapılmadığı anlamına gelir.²⁷ Ayrıca genel işlem koşullarının kullanılması, akdedilen sözleşme türü açısından ne kadar az yaygınlsa, koşulların varlığına da o kadar daha açık ve net işaret edilmesi gerekir.

Hükümde yer alan “öğrenme imkânı sağlanması” ifadesi ile kastedilen ise karşı tarafın koşulları gerçekten öğrenmesi, okuyup/dinleyip anlaması değildir. Önemli olan bu husustaki tasarruf hakkının karşı tarafa verilmiş olmasıdır.²⁸ Yani eğer genel işlem koşulları yazılı metinden ibaretse, bu metni okuma imkânını, sözlü metinse bunu dinleyerek anlama imkânı karşı tarafa sunulmalıdır. Burada karşı tarafa bırakılan okuma, anlama süresi de duruma göre önem taşımaktadır. Ne var ki bu süre konusunda mutlak ölçü koymak da mümkün değildir. Sözleşmenin niteliğine ve hükümlerin uzunluğuna göre süre değişebilmektedir.²⁹ Uygulamada karşı tarafın bu konuda aceleye getirildiği durumlarda sıkça karşılaşılmakla birlikte, bu çalışmanın da konusunu oluşturan, internette yer alan sözleşmeler bakımından karşı tarafın genel işlem koşullarını öğrenmek bakımından yeterli süresinin var olduğunun kabulü genel olarak mümkündür.

TBK m.21/I hükmünde öngörülen, “karşı tarafın genel işlem koşullarını kabul etmesi” koşulu da açık veya örtülü irade beyanı ile sağlanabilir. Öte yandan, sözleşmenin karşı tarafınca önceden hesaba katılması beklenmeyen, sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı kayıtlar kabul beyanının içeriğine, dolayısıyla da sözleşme kapsamına dâhil olmazlar (TBK m.21/II).

²⁶ Hans Schulte-Nölke, *Handkommentar zum BGB* (HK-BGB), Beck Verlag, 10. Baskı, Münih 2019, BGB § 305 Rn. 12.

²⁷ Ayşe Havutçu, *Genel İşlem Şartlarının Sözleşme ile İlişkilendirilmesi, İçeriklerinin Denetlenmesi*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed.: Hüseyin Can AKSOY, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 83.

²⁸ Ayan, a.g.e, s. 108; Aydoğdu, a.g.e., s. 169; karşı tarafın, kendisine genel işlem koşullarının içeriğinin öğrenilmesi imkânı sunulmasına rağmen genel işlem koşullarını okumadan ve içeriğini anlamadan sözleşme yapmayı kabul etmesi doktrinde “global kabul” olarak ifade edilir (bkz. Atamer, a.g.e., s. 102; Necip Kocayusufpaşaoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, İstanbul, Filiz Kitabevi, Cilt 1, 2017, s. 236 vd.).

²⁹ Bkz. Ayan, a.g.e, s. 109.

4. GENEL İŞLEM KOŞULLARININ BAŞKA SÖZLEŞMENİN İÇERİĞİNE AKTARILMASI KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Genel işlem koşulları “bir sözleşmenin şartları” niteliğindeki hükümlerdir. Sözleşme şartları olması genel işlem koşullarını doğası gereği sadece sözleşmenin tarafları arasında sonuç doğuran nispi etkili hükümler hâline getirir. Ancak internet satış platformlarında onaylanan, kabul edilen sözleşmeler bakımından birbirinden ayrılması gereken iki ayrı sözleşme türü vardır: Bir yandan platform işleticisinin, platformda uyulması gereken kuralları belirlediği “üyelik sözleşmesi”, diğer yandan da kullanıcılar arasındaki satış sözleşmesi. Dolayısıyla genel işlem koşullarının üyelik sözleşmesi içeriğine dâhil edilmiş olması, bu koşulların satış sözleşmesi bakımından da doğrudan etki doğuracağı anlamına gelmez. Zira yukarıda vurgulandığı gibi, genel işlem koşullarını düzenleyen ve kullanan kimselerin aynı kişi olması gerekmemekle beraber, kullanan kişinin yani sözleşmenin kurulması anında önceden hazırlanan genel işlem koşullarını sunan ve bunların sözleşmeye dâhil edilmesini dayatan kişinin, sözleşmeye taraf olması gerekmektedir. Sözleşmenin her iki tarafının mutabık olması sonucu üçüncü kişi tarafından düzenlenen hüküm ve koşulların sözleşmeye dâhil edilmesi, taraflardan birisine ya da ikisine “kullanan” sıfatını kazandırmamaktadır. Çünkü her şeyden önce kullanan kişinin, sözleşme içeriğini tek başına düzenleme ve değiştirme yetkisine sahip bulunmaktadır.³⁰ İnternet platformunda yapılan satış işlemi taraflarından hiç birisi genel işlem koşullarını karşı tarafa sunan, bunun sözleşme içeriğine dâhil olması hususunu karşı tarafa dayatan ve bu koşulların içeriğini serbestçe belirleme yetkisine sahip olan kişi konumunda değildir.

Öte yandan, üyelik sözleşmesinde yer alan hükümlerden birini ihlal eden kullanıcı ile arasında bir sözleşme ilişkisi bulunan ve söz konusu ihlalden dolayı menfaatleri zedelenen kimselerin sözleşmeye aykırılık iddiasında bulunamayacağını ileri sürmek de hakkaniyetli tutum olmaz. O halde üyelik koşullarını taraflar arasındaki satış sözleşmesinin içeriğine dâhil etmenin başka yolu olup olmadığı sorusunu gündeme getirmek gerekir. Bu durum Alman Hukuk Literatüründe 2000’li yılların başından beri tartışılmaktadır. Konuyla ilgili üç temel görüş ortaya atılmıştır:

A. Üçüncü Kişi Lehine Sözleşme

Genel işlem koşullarını kullanıcılar arasındaki sözleşmeye “üçüncü kişi lehine” sözleşme kurumu üzerinden dâhil etmek isteyen görüşe göre kullanıcıların her

³⁰ Buna rağmen üyelik sözleşmesini düzenleyen internet platform sahibinin “kullanan” olarak değerlendirilmesini savunan görüş için bkz. Andreas Wiebe, *Anmerkung. zu OLG Hamm, Zeitschrift für Multimedia und Recht (MMR)* 2001, s. 105, 109 f.; Peter Sester, *Vertragsabschluss bei Internet-Auktionen*, CR 2001, s. 98, 102ff.

birinin onayladığı üyelik sözleşmesi, üçüncü kişi lehine sözleşmedir.³¹ Buradaki üçüncü kişi, münferit üyelik sözleşmesine dâhil olmayan diğer kullanıcılarıdır. Ancak bu yaklaşım hâkim görüş tarafından haklı olarak kabul görmemiştir.³² Zira üyelik sözleşmesi şartları sadece kullanıcıların menfaatini koruyan hükümler barındırmamakta, taraflara külfet getiren düzenlemeler de içermektedir. Üçüncü kişi aleyhine sözleşmeler ise sözleşme özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır.

B. Çerçeve Sözleşme

Üçüncü kişi lehine sözleşme bakış açısını kabul etmeyen yazarlardan bir kısmı, platform işleticilerinin düzenlediği üyelik sözleşmesinin elektronik pazar ilişkilerini düzenleyen çerçeve sözleşme niteliğinde olduğunu ve bu nedenle platformda kullanıcılar arasında kurulan sözleşmeler üzerinde doğrudan etkili olduğunu savunmaktadır.³³ Çerçeve sözleşmeler, ileride kurulması planlanan münferit sözleşmelerde geçerli olacak ortak hükümleri belirleyen sözleşmelerdir.³⁴ Bu sözleşmelerin kurulmasıyla sağlanmak istenen, sözleşme kapsamında belirlenen ortak hükümlerin taraflar arasındaki münferit sözleşmelerde tekrar anılmasına gerek olmaksızın kendiliğinden geçerli kılınmasıdır.³⁵ Çerçeve sözleşme hükümlerinin münferit sözleşmelerde de geçerli olabilmesi için çerçeve sözleşme tarafları ile münferit sözleşme taraflarının aynı kişilerden oluşması şart değildir. Münferit sözleşmelerin daha önce çerçeve sözleşmeyi kuran taraflardan biriyle üçüncü kişiler arasında ya da tamamen çerçeve sözleşme dışında kalan üçüncü kişiler arasında yapılması mümkündür.³⁶

Üyelik sözleşmesinin niteliğini çerçeve sözleşme olarak belirlemek bakımından eleştirilebilecek nokta şöyle açıklanabilir. Öğretideki hâkim görüş, çerçeve sözleşmelerin münferit sözleşme yapma borcu doğuran sözleşme türü olduğunu ve münferit sözleşmeler açısından bağlayıcı olduğunu savunmaktadır.³⁷ Oysaki internet satış platformlarında kullanıcı üyeler, üyelik sözleşmesini imza-

³¹ Wiebe, a.g.e, s. 110, Stephan Ernst, *Anmerkung zum Urteil des OLG Hamm vom 14.12.2000 - 2 U 58/00*, CR 2001, s. 121, 122; LG Berlin, CR 2001, 412, 413.

³² Bkz. örn. OLG Hamm, NJW 2001, 2102, 2106 f.; Dörre / Kochmann, a.g.e, s. 38; Ulrich Burghard, *Online-Marktordnung und Inhaltskontrolle*, WM 2001, 2102-2105; Gerald Spindler, *Vertragsabschluss und Inhaltskontrolle bei Internet-Auktionen*, ZIP 2001, 809, 812.

³³ Burgard, a.g.e, s. 2105 ff; Spindler, a.g.e, s. 812.

³⁴ Çerçeve sözleşme kavramı için bkz.: Hayriye Şen Doğramacı, *Çerçeve Sözleşmeler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2010, s. 31 vd; ayrıca bkz.: Jan Busche, *Münchener Kommentar zum BGB*, Beck Verlag, 8. Baskı, 2018, Vor § 145 Rn. 41; ayrıca bkz. Ömer Çınar, *Tüketici Hukukunda Haksız Şartlar*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2009, s. 94-95.

³⁵ Şen Doğramacı, a.g.e, s. 32.

³⁶ Şen Doğramacı, a.g.e, s. 32.

³⁷ Münferit sözleşme yapma borcu doğurma ile ilgili görüşler için bkz. Şen Doğramacı, a.g.e, s. 32.

lamakla gerçekten de ileride fiilen bu platform aracılığı ile satış sözleşmesi yapacaklarını taahhüt etmezler. İşlem yapmadan da üyelerin siteye kullanıcı durumunda kayıtlı kalmaları mümkündür.

Öte yandan çerçeve sözleşmelerin münferit sözleşmeler açısından bağlayıcı nitelikte oluşu da kullanıcıların, aralarındaki sözleşme ile ilgili olarak üyelik sözleşmesinden farklı nitelikte yan edim yükümlülükleri kararlaştıramayacakları anlamına gelir ki bu da sözleşme özgürlüğü ilkesine ciddi müdahale demektir.

C. Güven Teorisine Dayalı Yorum

Güven teorisine dayalı yorumda üyelik sözleşmesi koşulları taraflar arasındaki sözleşmeye “yorum yöntemi” ile dâhil edilmek istenir.³⁸ Bu görüşe göre kullanıcılar arasında kurulan sözleşmenin öneri ve kabul aşamalarında ortaya konan irade beyanları platform sahibinin üyelik sözleşmesi koşullarını da içine alacak şekilde yorumlanmalıdır. Kullanıcıların her birinin platform işleticisinin genel işlem koşullarından haberdar olması ve hatta bunu onaylaması dürüstlük ve güven ilkesi gereği tarafların irade beyanlarının bu hususları da içerdiğini gösterir.³⁹

Biz de bu görüşe katılmaktayız. Zira özel hukukta kabul gören ve kaynağını TMK m.2’den alan güven teorisi gereği, sözleşme taraflarından her birinin beyanı diğer tarafın dürüstlük kuralı içinde bildiği veya bilmesi gereken şart ve durumları da göz önünde tutarak anlamaya mezun ve mecbur olduğu şekilde yorumlanır.⁴⁰ Üyelik sözleşmesi koşullarının taraflar arasındaki satış sözleşmesinin dürüstlük kuralından kaynaklanan yan edim yükümlülüğü olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan yorum teorisi, çerçeve sözleşme anlayışından farklı olarak, taraf beyanlarının üyelik sözleşmesi hükümlerinden farklılık göstermesi halinde tarafların kararlaştırdığı koşulların öncelikle uygulanmasına imkân verir ve bu nedenle sözleşme özgürlüğü mekanizmasını koruyucu niteliktedir. Zira çerçeve sözleşmelerde yer alan hükümlerin aksine düzenlemeler, çerçeve sözleşmeye dayanılarak yapılan münferit sözleşmeler ile kararlaştırılmaz.⁴¹ Oysaki yorum yöntemi, üyelik sözleşmesi hükümlerini taraflar arasındaki sözleşmeyi kuran

³⁸ Dörre / Kochmann, a.g.e, s. 36 f; Bernhard Ulrici, *Die enttäuschende Internetauktion*, JuS 2000, 947, 949; Thomas Rübner, *Virtuelle Marktordnungen und das AGB-Gesetz*, MMR 2000, 597, 598.

³⁹ Dörre / Kochmann, a.g.e, s. 36 f.; Ulrici, a.g.e, s. 949; Rübner, a.g.e, s. 598.

⁴⁰ Nihat Yavuz, *Öğretide ve Uygulamada Sözleşmedeki Haksız Şartlar*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2012, s. 35; Selahattin Sulhi Tekinay / Sermet Akman/ Haluk Burcuoğlu / Atilla Altop, *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 6. Baskı, 1988, s. 196.

⁴¹ Çınar, a.g.e, s. 95.

irade beyanlarının içeriğine dâhil ettiği için, tarafların yine karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları ile üyelik sözleşmesi hükümlerine aykırı düzenlemeler yapması mümkündür.⁴²

5. PLATFORM SAHİBİNİN GENEL İŞLEM KURALLARININ SATICININ GENEL İŞLEM KURALLARI İLE ÇELİŞMESİ VE BU BAĞLAMDA DENETİM HÜKÜMLERİNİN ROLÜ

Güven teorisinin kabul edilmesi ile varılan sonuç, internet satış platformunun genel işlem koşulları ihtiva eden üyelik sözleşmesinde yer alan, bu sitede işlem yapanların birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen hükümlerin, taraflarca aksi düzenleme kararlaştırılmadığı sürece geçerli olmasıdır. Buna paralel olarak, platformda gerçekleştirilen satış sözleşmesinin satıcı tarafında yer alan kullanıcının, platform sahibinin üyelik sözleşmesinde yer alan düzenlemelerin yanında kendi genel işlem koşullarını kullanıp kullanamayacağı sorusu akla gelebilir. Kanımızca buna engel durum olmamakla birlikte, farklı genel işlem koşullarının birbiriyle çelişmesi halinde, satıcının genel işlem koşullarına öncelik verilip verilmeyeceği sorusu, her somut olayda genel işlem koşullarının denetimini düzenleyen hükümler ile cevap bulabilir.

Genel işlem koşulları, yukarıda bahsi geçen yürürlük/kapsam denetimine ve bunun yanında TBK’da düzenlenen içerik ve yorum denetimlerine tabidir.⁴³ Her şeyden önce yukarıda bahsi geçtiği üzere yürürlük denetimi, sözleşmenin niteliğine, işin özelliğine yabancı olan ve sözleşmenin karşı tarafı açısından “şaşırtıcı, alışılmamış” olarak nitelendirilebilecek kayıtların da sözleşme kapsamına alınmasına engel olmaktadır.⁴⁴ Dolayısıyla satış sözleşmesinin “alıcı” tarafı olan üye açısından satıcının kullandığı genel işlem koşulları, üyelik sözleşmesine nazaran gösterdiği farklılık nedeniyle “şaşırtıcı, normal dışı” algılanırsa satıcının genel işlem koşullarına öncelik vermek mümkün olmaz.

İçerik denetimi, TBK m.25’te “*Genel işlem koşullarına, dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamaz.*” şeklinde düzenlenen hükme dayanan hakkaniyet denetimidir. Satıcı tarafından kullanılan genel işlem koşullarının, üyelik sözleşmesi hükümlerine nazaran diğer kullanıcı aleyhine veya onun durumunu

⁴² Kıyaslayınız: Atamer, a.g.e, s. 125 “*Genel işlem şartları ancak tarafların ortak iradesini yansıttığı sürece önem taşır. Aksine düzenleme yapılmış olması halinde artık bu ortak irade yoktur ve beyanlarda görünürde bir çelişki olmamasına rağmen sözleşmenin güven kuramı ışığında yorumlanması bireysel anlaşmanın öncelikle uygulanması sonucunu doğurur.*”

⁴³ Ayan, a.g.e, s. 105 vd.; Havutçu, a.g.e, s. 75 vd; Uygur, a.g.e., s. 315 vd.

⁴⁴ Böylece, genel işlem koşullarının kullanıcıya karşı sözleşmenin diğer tarafı beklenmedik ve istenmeyen sürprizlerden korunmaktadır; bkz: Aydoğdu, a.g.e., s. 190.

ağırlaştırıcı hükümler getirmesi halinde bu hükümler dürüstlük kuralına aykırı kabul edilebilir ve içerik denetimi sonucu kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi tutulabilir.

Son olarak da, TBK m.23'te “*genel işlem koşullarında yer alan bir hüküm, açık ve anlaşılır değilse veya birden çok anlama geliyorsa, düzenleyenin aleyhine ve karşı tarafın lehine yorumlanır*” şeklinde düzenlenen “yorum denetimi” hükmü gereği, üyelik sözleşmesi ile çelişip çelişmediği açık ve anlaşılır olmayan hükümler bakımından alıcı üye lehine yorum yapılması hususu göz önünde bulundurulmalıdır.

6. SONUÇ

İnternet platformunda yapılan satış işlemi taraflarından hiç birisi üyelik sözleşmesi koşullarını karşı tarafa sunan, bunun sözleşme içeriğine dâhil olması hususunu karşı tarafa dayatan ve bu koşulların içeriğini serbestçe belirleme yetkisine sahip olan kişi konumunda değildir. Bu nedenle üyelik sözleşmesi hükümlerinin “genel işlem koşulları” adı altında taraflar arasındaki satış sözleşmesinin içeriğine doğrudan dâhil edilmesi mümkün değildir.

Öte yandan, üyelik sözleşmesinde yer alan hükümlerden birini ihlal eden kullanıcı ile arasında bir sözleşme ilişkisi bulunan ve söz konusu ihlalden dolayı menfaatleri zedelenen kimselerin sözleşmeye aykırılık iddiasında bulunamayacağını ileri sürmek de hakkaniyetli bir tutum değildir. Zira özel hukukta kabul gören ve kaynağını TMK m.2'den alan güven teorisi gereği, sözleşme taraflarından her birinin beyanı diğer tarafın dürüstlük kuralı içinde bildiği veya bilmesi gereken şart ve durumları da göz önünde tutarak anlamaya mezun ve mecbur olduğu şekilde yorumlanır. Kullanıcıların her birinin platform işleticisinin genel işlem koşullarından haberdar olması ve hatta bunu onaylaması dürüstlük ve güven ilkesi gereği tarafların irade beyanlarının bu hususları da içerdiğini gösterir.

Öğretide “güven teorisine dayalı yorum” olarak adlandırılan bu görüş, üyelik sözleşmesi hükümlerini taraflar arasındaki sözleşmeyi kuran irade beyanlarının içeriğine dâhil ettiği için, tarafların yine karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları ile üyelik sözleşmesi hükümlerine aykırı düzenlemeler yapmasına da imkân verir.

Platformda gerçekleştirilen satış sözleşmesinin satıcı tarafında yer alan kullanıcının, platform sahibinin üyelik sözleşmesinde yer alan düzenlemelerin yanında kendi genel işlem koşullarını kullanması da mümkündür. Söz konusu genel işlem koşullarının kapsam, içerik ve yorum denetimlerinde, bu koşulların (şayet varsa) üyelik sözleşmesi ile çelişen hükümleri ayrıca ve dikkatle incelemeye değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçaal, Mehmet, *Borçlar Kanunu'nun Genel İşlem Koşullarına Dair Hükümleri Hakkında Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt 18, Sayı 1, S. 49-69.
- Antalya, Gökhan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, Legal Yayınevi, Cilt 1, 2018.
- Atamer, Yeşim, *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2001.
- Atamulu, İsmail, *Genel İşlem Şartlarında Şahsi (Bireysel) Anlaşmanın Mevcudiyetini İspat Yükü*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, Cilt 13, Sayı 1, S. 101-147.
- Ayan, Serkan, *Genel İşlem Koşulları Yönünden Türk Borçlar Kanunu ile 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Karşılaştırılması, Tüketici Hukuku Konferansı*, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed. Hüseyin Can AKSOY, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, S. 105-117.
- Aydoğdu, Murat, *Genel İşlem Koşulları Şerhi*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018.
- Basedow, Jürgen, *Münchener Kommentar zum BGB (MüKoBGB)*, Münih, Beck Verlag, 8. Baskı 2019.
- Burghard, Ulrich, *Online-Marktordnung und Inhaltskontrolle*, Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, 2001, Cilt 44, S. 2102-2113.
- Busche, Jan, *Münchener Kommentar zum BGB (MüKoBGB)*, Münih, Beck Verlag, 8. Baskı, 2019.
- Çınar, Ömer, *Tüketici Hukukunda Haksız Şartlar*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2009.
- Dörre, Tanja / Kochmann, Kai, *Zivilrechtlicher Schutz gegen negative eBay-Bewertungen*, Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 2006, Sayfalar: 30-40.
- Ellenberger, Jürgen, *Kommentar zum BGB (Palandt)*, Münih, Beck Verlag, 69. Baskı, 2010.
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, Yetkin Yayınları, 23. Baskı, 2018.
- Ernst, Stephan, *Anmerkung zum Urteil des OLG Hamm vom 14.12.2000 - 2 U 58/00*, CR 2001, S. 121-122.
- Havutçu, Ayşe, *Genel İşlem Şartlarının Sözleşme ile İlişkilendirilmesi, İçeriklerinin Denetlenmesi*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed. Hüseyin Can Aksoy, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, S. 75-103.
- Kaiser, Michael / Sebastian, Galle, *Einführung ins Recht der AGB - Allgemeine Geschäftsbedingungen in der Rechtlichen Praxis*, Verlag Mittelstand und Recht, 2014.

- Karaaslan, Pelin / Durgut, Ramazan, *Zivilrechtlicher Schutz Gegen Negative Bewertungen Bei Online Handelsplattformen Am Beispiel Ebay*, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, 2017, Cilt 49, Sayı 66, S. 167 - 188.
- Kılıçoğlu, Ahmet, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, Turhan Kitapevi, 22. Baskı, 2018.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, İstanbul, Filiz Kitabevi, Cilt 1, 2017.
- Oğuzman, M. Kemal / Öz, Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, Vedat Yayınevi, Cilt 1, 2016.
- Otto Neideck, Philipp, *Die Einbeziehung von AGB in der Fallbearbeitung*, Juristische Arbeitsblätter (JA), 2011, Cilt 7, S. 492-500.
- Özel, Çağlar, *Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Kavramı*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed. Hüseyin Can Aksoy, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, S. 51-73.
- Rüfner, Thomas, *Virtuelle Marktordnungen und das AGB-Gesetz*, Multimedia und Recht, 2000, Cilt 10, S. 597-602.
- Schulte-Nölke, Hans, *Handkommentar zum BGB*, Münih, 10. Baskı, 2019.
- Sester, Peter, *Vertragsabschluss bei Internet-Auktionen*, Zeitschrift für Computer und Recht (CR) 2001, S. 98-108.
- Spindler, Gerhard, *Vertragsabschluß und Inhaltskontrolle bei Internet-Auktionen*, ZIP 2001, S. 809, 819.
- Şeker, Muzaffer, *Yazılmamış Sayılma*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2015.
- Şen Doğramacı, Hayriye, *Çerçeve Sözleşmeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2010.
- Tekinay, Selahattin Sulhi / Akman, Sermet / Burcuoğlu, Haluk / Altop, Atilla, *Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 6. Baskı, 1988.
- Ulmer, Peter, *AGB Recht*, Köln, Otto Schmidt Yayınevi, 2011.
- Ulrici, Bernhard, *Die enttäuschende Internetauktion*, Juristische Schulung (JuS) 2000, Cilt 10, S. 947-951.
- Uygur, Turgut, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Cilt 1, 2. Baskı, 2013.
- Uzunallı, Sevilay, *Genel İşlem Şartlarının Haksız Rekabet Hükümleriyle Denetlenmesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2013, Cilt 71, S. 383-420.
- Wiebe, Andreas, *Anmerkung. zu OLG Hamm*, Zeitschrift für Multimedia und Recht (MMR) 2001, S. 323-329.
- Yavuz, Nihat, *Öğretide ve Uygulamada Sözleşmedeki Haksız Şartlar*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2012.

Yelmen, Adem, *Türk Borçlar Kanunu'na Göre Genel İşlem Şartları*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014.

Yongalık, Aynur, *Genel İşlem Koşulları-Haksız Ticari Uygulamalar ve Haksız Rekabet İlişkileri*, Tüketici Hukuku Konferansı, 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ed. Hüseyin Can Aksoy, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, S. 119-147.

İnternet Siteleri

<https://tr.letgo.com/tr/community-guidelines> (Erişim tarihi: 17.07.2019).

https://tutumluanne.com/content/uyelik_sozlesmesi (Erişim tarihi: 17.07.2019).

<https://www.tanotodan.com/uyelik-sozlesmesi> (Erişim tarihi: 17.07.2019).